

MESTERSÉGES TERMÉSZETESSÉG

KÖRNYEZETKÁROSÍTÁS
ÉS TERMÉSZETVÉDELEM ÁZSIÁBAN

PÁZMÁNY NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK – 17. KÖTET

A SOROZAT EDDIGI KÖTETEI:

Botos Máté (szerk.): SEMPER AEQUUM. TÍZÉVES A POLITIKATUDOMÁNY
SZAK A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEMEN

Scott Burchill és Andrew Linklater (szerk.): A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK
ELMÉLETEI

João Carlos Espada: A POLITIKAI SZABADSÁG ANGLO-AMERIKAI
HAGYOMÁNYA. EURÓPAI SZEMSZÖGBŐL

Gáthy Vera: INDIA. A MÚLTBÓL A JÖVŐ FELEÉ

Györffy Dóra: BIZALOM ÉS PÉNZÜGYEK.
VÁLSÁG ÉS VÁLSÁGKEZELÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Jany János: JOGI KULTÚRÁK ÁZSIÁBAN

Jany János: AZ ISZLAMIZMUS. ESZMETÖRTÉNET ÉS GEOPOLITIKA

Nyirkos Tamás: POLITIKAI TEOLÓGIÁK

Rezsőházy Rudolf: BEVEZETÉS A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
MÓDSZERTANÁBA

Salát Gergely: BÜNTETŐJOG A HAN-KORI KÍNÁBAN

Salát Gergely (szerk.): A KÍNAI ALKOTMÁNY

Salát Gergely (szerk.): KÍNAI ÁLOM – KÍNAI VALÓSÁG

Salát Gergely, Szakáli Máté és Szilágyi Zsolt (szerk.): VESZÉLYES VIZEKEN.
KONFLIKTUSOK ÉS BIZTONSÁGI FENYEGETÉSEK A TÁVOL-KELETEN

Salát Gergely és Szilágyi Zsolt (szerk.): TRAUMÁK ÉS TANULSÁGOK.
A II. VILÁGHÁBORÚ ÖRÖKSÉGE A TÁVOL-KELETEN

Szigetvári Tamás: EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÉS/VAGY KELETI NYITÁS.
TÖRÖK KÜLPOLITIKAI ÉS KÜLGAZDASÁGI DILEMMÁK A 21. SZÁZAD ELEJÉN

Zsinka László: EURÓPA FELEMELKEDÉSE.
A NYUGATI HEGEMÓNIA KEZDETEI

MESTERSÉGES TERMÉSZETESSÉG

KÖRNYEZETKÁROSÍTÁS
ÉS TERMÉSZETVÉDELEM ÁZSIÁBAN

SZERKESZTETTE

SALÁT GERGELY – SZAKÁLI MÁTÉ – SZÁSZ RÉKA

TYPOTEX

MESTERSÉGES TERMÉSZETESSÉG – KÖRNYEZETKÁROSÍTÁS
ÉS TERMÉSZETVÉDELEM ÁZSIÁBAN

Szerkesztette: Salát Gergely, Szakáli Máté, Szász Réka, 2020

Copyright © Byrappa Ramachandra, Hegyi Henrietta, Horváth Zsolt, Klemensits Péter,
Kusai Sándor Zoltán, Róma Ádám, Stempler Ádám, Szakáli Máté, Talárovich Orsolya,
Zoltai Alexandra

Hungarian edition © Typotex/Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2020
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 054 9

ISSN 2416-1438

Typotex – Panta

A PANTA a Pázmány Egyetem Nemzetközi Tanulmányokkal foglalkozó szakmai közösségének könyvsorozata, mely széles értelemben vett társadalomtudományi munkák révén mutatja be a globális világ múltját és jelenét. A sorozat neve egyszerre utal az intézményi háttérre, valamint arra a teljességre és sokszínűségre, amit megragadni hivatott: Πάντα.

Sorozatszerkesztő: Jany János

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
TANULMÁNYOK	
KUSAI SÁNDOR ZOLTÁN – Kína az ökológiai makadámúton	11
TALÁROVICH ORSOLYA – Az ötödik generációs vezetők egyik legfontosabb célkitűzése	29
ZOLTAI ALEXANDRA – Kína északi-sarkvidéki ambíciói	49
HEGYI HENRIETTA – High-tech, energia és környezetszennyezés	67
BYRAPPA RAMACHANDRA – Államépítés, „népfosztás” és környezetpusztítás párhuzamos folyamatai Dél-Ázsiában	87
RÓMA ÁDÁM – A politikai konfliktusok környezeti hatása a Hindukus–Himalája régióban	107
STEMPLER ÁDÁM – Környezetvédelem az ASEAN égisze alatt	123
KLEMENSITS PÉTER – A környezetkárosítás és a környezetvédelem problémája a Fülöp-szigeteken Rodrigo Duterte elnöksége alatt	139
HORVÁTH ZSOLT – Környezeti katasztrófa vagy fenntartható fejlődés?	151
SZAKÁLI MÁTÉ – Az ökoiszlám egyetemes alapelvei és a vallási alapú környezettudatosság indonéziai fejleményei	169
A KÖTET SZERZŐI	189

ELŐSZÓ

Párhuzamosan a kontinens természeti környezetének rohamos pusztulásával a természetvédelem az ázsiai civil szervezetek, állampolgárok, politikai döntéshozók, gazdasági szereplők és kutatóintézetek napirendjének, törekvéseinek, aggályainak és lelkesedésének is egyre meghatározóbb tárgyává válik. Ázsiában az emberről és a természetről szóló filozófiai viták évezredekre tekintenek vissza, összefonódva a környezet átalakításának és újratervezésének – az emberi szükségletek kielégítését szolgáló – sajátos gyakorlataival. Ma többek között a kapitalizmus, a szocializmus és a neoliberalizmus ideológiái, a gyarmatosítás történelmi, a globalizáció és az államépítés új tapasztalatai, valamint a vallások és spirituális rendszerek tanításai is áthatják, illetve formálják a természet helyi értelmezéseit és hasznosításának módjait. Az emberi környezetkárosítás folyamányaiként jelentkező ökológiai kihívások tipikusan úgynevezett rosszindulatú problémák: dinamikusak és összetettek, valamint számos részletet és érdekeltet hálóznak be, miközben ellenállnak az egyszerű, általános érvényű és tartós szakpolitikai megoldásoknak. Ezen tulajdonságukból azonban nem következik, hogy ne lehetne kezelni őket.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoportja és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézete 2018 márciusában konferenciát szervezett a kelet-ázsiai államok és közösségek jelenlegi környezeti problémáinak és környezetpolitikáinak feltérképezésére. A jelen kötet a konferencián elhangzott előadások alapján készült tanulmányokat tartalmazza, amelyek a következő kérdésekre keresik a válaszokat: Melyek jelenleg a Távol-Kelet legfőbb környezeti problémái? Milyen érdekek vannak jelen a kelet-ázsiai környezetpolitikákban, és kik képviselik őket? Hogyan birkóz(hat)nak meg a helyi vezetők és társadalmak a gazdasági fejlődés és a környezeti fenntarthatóság kettős követelményével? Milyen szerepet játszanak a vallások az ökológiai válságról szóló nyilvános

ELŐSZÓ

vitákban? Hogyan reagáltak az emberek a múltban bekövetkezett jelentős környezeti változásokra, és milyen attitűdökkel igyekeznek alakítani jövőjüket?

A térségben jelentkező környezetkárosítás főbb ismérveinek és háttér-folyamatainak feltárása, illetve a természet védelmét célzó egyes megközelítések elemzése révén a kötet a mindannyiunkat érintő jelenségek ázsiai sajátosságainak mélyebb megértését igyekszik elősegíteni. Egyúttal reméljük, hogy a tanulmányokban ismertetett kutatási eredmények további vizsgálódások alapjául szolgálnak majd.

Budapest, 2019. május

A szerkesztők

TANULMÁNYOK

KUSAI SÁNDOR ZOLTÁN

KÍNA AZ ÖKOLÓGIAI MAKADÁMÚTON

A FULDOKLÓ NAGYVÁROSOKTÓL A „GYÖNYÖRŰ KÍNA” FELÉ

I. BEVEZETÉS

A kínai környezet állapota és a környezetpolitika mára az ország gazdasági, társadalmi, szellemi és politikai fejlődésének egyik fontos tényezőjévé vált. Ezért nem szakítható ki abból a komplex társadalmi-politikai közegből, amely napjainkban meghatározza e hatalmas ország további fejlődését. A Kínai Népköztársaság (KNK) a világ egyik meghatározó gazdasági és politikai nagyhatalma, s felelősséget visel a legfontosabb globális problémák kezeléséért is. Ezek egyike a természeti környezet állapota s annak összetevői: a klímaváltozástól a természeti erőforrások pusztulásán át a biológiai sokszínűség (biodiverzitás) csökkenéséig. Kína környezetpolitikája és nemzetközi szerepvállalása e téren ezért korunk egyik kiemelt kérdésköre.

Jelen tanulmány nem Kína környezeti állapotának ökológiai szaktudományos elemzését tűzi ki célul, hanem annak feltárására tesz kísérletet, hogy milyen tágabb összefüggések és háttér folyamatok befolyásolják Kína aktuális környezetpolitikai stratégiáját, gyakorlati politikai lépéseit és nemzetközi magatartását. Terjedelmi okokból még ezek elemzése során is csak a legfontosabb tényezők felvillantásával és kölcsönhatásaik vázolásával igyekszik koherens képet és előrejelzést adni a kínai környezetvédelem fő folyamatairól. Az elemzés jellemzően a legfontosabb elsődleges kínai forrásokra és dokumentumokra támaszkodik.

II. A KÍNAI KÖRNYEZETVÉDELEM TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI ÉS GYÖKEREI

Bár a szaktudományban manapság az ökológia kérdéseinek természeti megközelítése dominál, ember és környezete egymáshoz való viszonya lényegét tekintve nem természeti, hanem társadalmi jelenség, ezért menedzselése

nem természettudományi, hanem politikai kérdés. Mint minden társadalmi jelenség, e viszony is történeti előzményei által determinált, és csak ebben a kontextusban értelmezhető.

II.1. A hosszú kínai történelem és a természeti környezet

A kínai civilizáció kialakulásában, a társadalom formálódásában, az állami-ság létrejöttében és több évezredes fejlődésében egyrészt jelentős szerepet játszott az a földrajzi-természeti környezet, amelyben a folyamat zajlott; másrészt viszont az emberiség egyik legősibb és többé-kevésbé folyamatosan állami szerkezetbe szervezett kultúrkörékeként a kínai társadalom a kezdetektől jelentős mértékben alakította, azaz társadalmasította és humanizálta természeti környezetét. Mély értelmű jelzése ennek a kínai állam eredetlegendája, amelyben az áradások kivédése, a folyók és vizek szabályozása a közjóért való cselekvés kiemelt szimbóluma.¹

A nagy népességszámú Kína a természeti erőforrásokra, a természeti létfeltételekre történelmi léptékben gyakorolt erős nyomást. A kínai magterületnek az adott technológiai szinthez képest korai relatív túlnépesedése a természeti környezet gyors és drasztikus humanizálásához és társadalmasításához vezetett, amelyben az agrártermelés játszott a főszerepet. Ez együtt járt a természetes növénytakaró és állatvilág megváltozásával, a biodiverzitás visszaszorulásával a belső és külső perifériákra, a mezőgazdaságilag nem művelhető tájegységekre. A hazai ipari és energetikai nyersanyagok – köztük a kőszén – felhasználásának korai kezdetei jellemezték az ipari forradalom előtti korszak globálisan élenjáró kínai technológiáinak használatát. Az agrártermelés a demográfiai nyomás hatására – a kínai (han) lakossággal együtt – folyamatosan nyomult be a nehezebben művelhető félperifériákra.

A kínai civilizációt legkorábbi fejlődési korszakától a legutóbbi időkig közösség- és társadalomközpontú alapszemlélet jellemezte, amely az egyén helyét is ilyen kontextusban értelmezte. Jól tükrözi ezt a szisztematizált konfucianizmus és a hagyományos vallási szinkretizmus. E súlypont azzal is járt, hogy a kínai szellemi fejlődésben a természet és a természettudományok fokozatosan háttérbe szorultak, az emberi társadalom és a természet viszonya nem képezte mély elméleti kutatások tárgyát. Így – a szépirodalom, a művészetek, a víz- és talajgazdálkodás, a geo- és katonai stratégia praktikus

1| A Xia-dinasztiát (Hszia) alapító Nagy Yu (Jü) árvízvédelmi-folyószabályozási tevékenységének legendája ennek a legeklatásabb példája.

szempontjain túl – a természeti környezet kezelése nem állt a hagyományos kínai gondolkodás homlokterében.

A tradicionális kínai civilizációban, társadalomban és államban – bár több évezreden át masszívan humanizálta környezetét – a környezethez való viszony még fogalomként is alig merült fel. Ebben a kínai civilizáció és állam lényegében nem különbözött a világ többi ősi és kevésbé ősi civilizációjától, birodalmától és államától az ókori Egyiptomtól egészen a Habsburg Monarchiáig. Ami Kína esetében sajátos, az a folyamatos, államilag szervezett több ezer éves társadalmi jelenlét az adott területen, amely az ősidóktól napjainkig megszakítatlanul helyez nyomást a természeti környezetre.

II.2. Kína erőszakos bekapcsolása a globalizmusba és fejlődése a globalizált világban

Az európai kultúrkör a felfedezések korától kezdte meg az emberi társadalom sajátosan európai – de az európaiak által eleve univerzálisnak tételezett – formájának globális terjesztését, aminek konkrét megnyilvánulása a gyarmatosítás volt. Így indult a globalizáció, amely először kereskedelmi, utána ipari, majd imperialista fázisokban zajlott a XX. század második feléig, azóta pedig sok helyen a neokolonializmus fázisában jár. Bár Kínában már az első kolonizációs fázis során megjelentek az európaiak, az ország a globalizmusba a gyarmatosítás ipari fázisában került be. Ekkor a történelemben többször ismétlődő, relatív állami-birodalmi hanyatlás egyik újabb megjelenésekor, a XIX. század közepén szembesült Kína az európai gyarmatosító törekvésekkel.² Korábbi fénykorainál jóval gyengébb lévén, el kellett szenvednie az erőszakos globalizáció minden gazdasági, társadalmi, szellemi és politikai következményét, azaz félgymati, függő helyzetbe került, amely gyakorlatilag 1945-ig tartott.

Mindez természetszerűleg váltotta ki, illetve súlyosbította a kínai gazdaság, társadalom, szellemi élet és politika bő évszázados válságát, a kínai forradalmi folyamatot és a nemzeti önállósodási küzdelmeket, továbbá azzal az eredménnyel is járt, hogy az ország fejlődése a félgymati időszakban alárendelődött más társadalmak és államok érdekeinek. Így Kína gazdasági, társadalmi és szellemi fejlődése az ipari forradalomtól súlyos megkésettéget, jelentős szerkezeti torzulásokat, fundamentális ellentmondásosságot mutatott.

2] A drasztikus határkő e folyamatban az első ópiumháború (1839–1842) volt, amellyel megkezdődött Kína nyugati „megnyitása”, azaz a hatalmas ország összetett jellegű gyarmatosítása.

Ennek sokrétű következményei a függetlenség és önállóság 1945-ös helyreállításával, illetve 1949-et követő konszolidálásával sem múltak el nyomtalanul. Mindez a kínai társadalom és állam természeti környezethez, erőforrásokhoz való viszonyára is rányomta bélyegét: a fejlődés és modernizálás, a jólét materiális elemeinek előállítása és hozzáférhetősége, a kulturális szint emelése, a politikai rendszerstabilitás és a nemzeti nagyság visszaállítása élvezett abszolút prioritást a társadalom elsőprő többsége és a politikai elit számára, a természeti környezetet pedig a szinte korlátlanul kiaknázzható erőforrások színtereként kezelték.

Kína e tekintetben a félgymarmati korszakban és azt követően sem különbözött alapvetően más országoktól, viszont a fejlődés megkésetttségének leküzdése, az „utolérési kényszer” további megkésetttséghez vezetett a környezethez való viszony modernizálásában, fontosságának felismerésében és társadalmi, politikai emancipációjában is.

II.3. A szédítő kínai fejlődés és felemelkedés főbb környezeti hatásai

Kína utóbbi négy évtizedes fejlődését összességében szédítő ütemű iparosodás és urbanizáció jellemezte. A „reform és nyitás” 1979-es kezdete óta Kína gazdasága rohamtempóban fejlődött, egyetlen generáció alatt olyan változásokon ment keresztül, mint a történelemben eddig ismert gyorsan fejlődő társadalmak három nemzedék alatt. Ennek egyik jelentős társadalmi ára azonban a környezetkárosítás széles elterjedése volt: a XXI. század elejére az ország általános környezeti állapota kifejezetten rosszá vált, ami mögött több tényező együttes hatása áll.³ Napjainkban a kínai környezet állapotának minden fő mutatószáma szerint jelentős szennyezettséggel, súlyos kihívásokkal néz szembe, legyen szó a nagyvárosok és ipari körzetek levegőjéről, a természetes vizekről, a talaj jelentős részéről, az elsivatagosodásról, a városi hang- és vibrációs ártalmakról, az üvegházhatású gázok és más szennyező anyagok kibocsátásának abszolút számairól, az energiatermelés környezet-szennyező hatásairól, a klimatikus változások és szélsőséges időjárási jelenségek növekedéséről és így tovább.

Ugyanakkor a helyzet összetett: miközben Kína nemzetközi összevetésben az abszolút mutatók tekintetében a szennyező anyagok egyik legnagyobb kibocsátójává vált, az egy főre jutó és más relatív szennyezési mutatók szerint – hatalmas lakosság száma, területe és viszonylagos alulfejlettsége

miatt – ma is jelentősen elmarad a fejlett országoktól.⁴ Így mind Kína fejlődése, mind a globális környezeti állapot szempontjából kulcskérdés, hogy az ország továbbra is a más országok által bejárt fejlődési utat és modellt követi-e, vagy sikerül egy másik, környezetileg fenntartható pályára állnia. Előbbi esetben a kínai és a globális környezet további drasztikus romlásával kell számolni, utóbbi esetben viszont nemcsak saját környezetének állapotán javíthat, hanem a globális problémák megoldásához is jelentősen hozzájárulhat.

A kínai társadalom teljesen legitim és természetes igényei alapkérdéssé tették az ország fejlődésének mindenáron való felgyorsítását, az életszínvonal emelését és az életmód megváltoztatását, a nyomor és szegénység felszámolását, a tömeges középosztályosodást és a gazdasági-társadalmi transzformáció számos további elemét. A reformok eredményeként megindult gyors iparosítás és a vele járó elképesztő ütemű urbanizáció igényelte a beruházások folyamatos növelését, beleértve a külföldi tőke és technológia masszív bevonását. Az olcsó és fegyelmezett munkaerő, az adó- és más kedvezmények, illetve a hatalmas kínai piac adta komparatív előnyök mellett az 1980-as évektől mind az exportvezérelt növekedésben részes kínai vállalatok, mind a külföldi befektetők cégei számára fontos tőkehatékonysági tényezővé vált a kínai környezetvédelmi szabályozás gyengesége, esetenként szinte teljes hiánya. Akár tudattalanul, akár tudatosan, a kínai kormányzat – központi, regionális és helyi szinteken egyaránt – *de facto* versenyképességi tényezőként kezelte a környezeti szabályozás alakítását, aminek fő felszíni jelei a jelentős költségekkel, illetve ezek árnövelő – tehát versenyképességet csökkentő – hatásaival járó környezetvédelmi előírások mellőzése, késedelmes bevezetése és betartásuk korlátozott kikényszerítése voltak. Ebből mind a hazai ipar, mind a külföldi befektetők kínai vállalatai, mind az egyre inkább kemizált és mechanizált termelési technológiák révén fejlődő agrárium nagymértékben profitált.

Ez a posztmodern nézőpontból igencsak hiányos értékszemplélet, amelyet a környezeti hatások és a környezetkárosítás szempontjának mellőzése vagy alacsony prioritási szintre helyezése, valamint a növekedés fetiszizálása egyaránt jellemzett, összességében a 2000-es évekig dominált Kínában, s jó táptalajra talált a konfuciánus kínai civilizáció tradicionális érték-szemléletében is.

4| Kína esetében sok más szférában is hasonló kettősség mutatkozik: miközben a világ egyik legnagyobb nemzetgazdasága, az egy főre jutó GDP ma is csak a 88. helyre helyezi az országok között, vagy a világ legtöbb mobiltelefon- és internethasználója is Kínában van, de az internet-penetráció még így is csak 60% körüli, ami jelentősen elmarad a fejlett országokétól.